

De vakbeweging: Strategienotities

Overwegingen n.a.v. de bundel *Positie en Strategie Vakbeweging*

Onderstaande tekst is er één uit een reeks webartikelen onder de titel '*De vakbeweging: strategienotities*'.

- Alle artikelen [in één pdf-bestand](#).
- Alle artikelen [afzonderlijk](#)
- Download de bundel '[Positie en Strategie Vakbeweging](#)'

Deze 'Notities' zijn ontstaan uit een concept-blog over de in juni 2018 door De Burcht, Wetenschappelijk Bureau voor de Vakbeweging, uitgegeven bundel 'Positie en strategie van de vakbeweging'¹. De definitieve blog is omgebouwd naar een korte introductie op deze 'Notities'.

(<https://kanttekenen.blogspot.com/2018/10/gelezen-positie-en-strategie.html>).

De 'Notities' zijn geschreven vanuit de hoop een bijdrage te leveren aan discussie en reflectie over het onderwerp 'strategie van de vakbeweging'. Met het oog op die doelstelling staat de tekst open voor aanvullingen, correcties en 'voortschrijdend inzicht'.

Reageren? Mail naar jan@verhagen-bakker.nl

De afzonderlijke artikelen zijn te downloaden [via deze link](#).

9. Gemengde gevoelens, teleurgestelde verwachtingen

Je zou verwachten dat ruim anderhalf jaar na de conferentie van 2016 in een bundel als deze de vorderingen en eerste resultaten van het onderzoek zichtbaar worden gemaakt. Helaas is dit juist niet wat we in de bundel terugzien. Wél het in grote lijnen hernemen van inleidingen en artikelen van eind 2016, het - grosso modo - stellen van dezelfde vragen en het schetsen van dezelfde dilemma's.

Dat wordt aangevuld met een waaier van 'nieuwe' thema's, een schets van de Franse vakbeweging², twee artikelen over de pensioenproblematiek, één over vakbond en migratie, en enkele 'onderzoeksmethodische' artikelen.

De meest gevorderde poging tot het formuleren van antwoorden en het schetsen van perspectief vinden we in de artikelen van Miriam de Rijk en Paul de Beer, maar ook die leggen geen expliciete link met de onderzoeksagenda.

Teleurstellend is dat zowel de opzet van de bundel als de 'kernartikelen' over positie en strategie van de vakbeweging zwak zijn.

De titel 'positie en strategie van de vakbeweging' wekt verwachtingen: een in de maatschappelijke ontwikkelingen 'ingebed' beeld plus een analyse van de strategische keuzes die de vakbeweging maakte en maakt.

¹ Letterlijke titel: '[Positie en strategie vakbeweging, beschouwingen, analyses en voorstellen](#)' (redactie Wim Eshuis/ Saskia Boumans - Amsterdam 2018). In deze tekst is de vrijheid genomen om de taalkundig niet bepaald charmante titel te 'converteren' naar analogie met de naam van de betreffende werkgroep: 'Positie en strategie *van de* vakbeweging' <https://www.deburcht.nl/userfiles/file/Publicatie%20positie%20en%20strategie%20vakbeweging%20WB%20de%20Burcht%20%26%20FNV%281%29.PDF>

² Voor een meer diepgaande en meer landen omvattende beschrijving en analyse zie Hyman(...)

Zowel de titel van de bundel 'Positie en strategie van de vakbeweging', als de inleidende tekst voeden dergelijke verwachtingen. Drie passages uit de inleiding :

- "...in gesprek gaan over de rol van de vakbeweging, kijkend naar een aantal ontwikkelingen, zoals globalisering, flexibilisering, technologische ontwikkelingen en de aantasting van het milieu om zo een onderzoeksagenda voor de vakbeweging te formuleren."
- "...gesproken is over de reactie van de vakbeweging op de neoliberale draai en de verschillende vakbondsmoedellen en -strategieën die we terugvinden in de geschiedenis van de Nederlandse vakbeweging en in andere Europese landen."
- "... en dat ze via hun artikel hopen bij te dragen aan een gedegen gedachtevorming over de toekomst van de vakbeweging."

Daarna volgen 13 artikelen. Zeven daarvan sluiten - ruim geïnterpreteerd, en zonder verder waardeoordeel - aan op de in november geformuleerde onderzoeksagenda en op het centrale thema 'positie en strategie', ook al doen sommige titels (Hollanders en De Beer) anders vermoeden.

Voor de overige zes artikelen geldt dat ze geen, of een wel zeer losse relatie hebben met de discussies in november 2016 en/ of met de gepresenteerde onderzoeksagenda.

Die verwachting wordt niet waargemaakt. Vanuit strategisch concept belangrijke verbanden en samenhangen tussen de diverse 'thema's' worden, net als anderhalf jaar geleden tijdens de Rondetafelconferentie, niet duidelijk. Noch in detail, noch op hoofdlijnen.

Dat veroorzaakt een gevoel van 'ongerichtheid'. Het tegendeel van 'ongericht' is, verrassend: 'gericht', ofwel richting aanbrengen, keuzes maken en vasthouden. Ook een bundel over Positie en Strategie van de vakbeweging vooronderstelt het maken van keuzes vanuit het centrale onderwerp (strategie en positie), en gerichtheid op verheldering daarvan.

Keuzes maken betekent in de eerste plaats: prioriteren vanuit de kernvraag. Welke vraagstukken staan daarbij op de voorgrond, welke minder, en welke vallen (vooralsnog) af?

Leuk gezegd allemaal...maar hoe vul je dat concreet in? Hierna een bescheiden voorzet voor onderzoek naar enkele thema's, dilemma's en spanningsvelden die al vele jaren lang naar de mening van de auteur primaire 'spanningsvelden' vormen waarbinnen de Nederlandse vakbeweging, en specifiek de FNV, opereert

Ongetwijfeld is die schets niet compleet, niet in beton gegoten. Weliswaar de vrucht van enige vakbondservaring en -inzicht, maar ook niet wetenschappelijk gewogen.

1. een 'brede' vakbond, gericht op de bredere maatschappelijke belangen van werkenden, of smal, zich in hoofdzaak beperkend tot 'arbeid en inkomen'
2. een inclusieve (alle werkenden) of exclusieve (alleen leden) vakbond
3. opererend vanuit een fundamentele belangentegenstelling kapitaal-arbeid of vanuit gemeenschappelijk (gezamenlijk) belang tussen werkgevers en werknemers
4. proactief en offensief (agendabepalend) of reactief en defensief (agendavolgend, reparerend)
5. zaakwaarnemend versus activerend 'type' vakbeweging
6. accent op basiswerk onder werknemers, aanwezig en zichtbaar op bedrijven, instellingen en lokaal of op 'de polder'³, waarin onderhandelen over meer generieke afspraken met 'sociale partners' (sectoraal, regionaal, nationaal, internationaal) centraal staat.

De 'positionering' van de FNV binnen deze spanningsvelden is in de 21e eeuw niet altijd helder, en

³ en de definiëring van die begrippen: wat is 'basiswerk', en wat is 'polderen'

zelden eenduidig: de 21e eeuwse FNV is vooral een vat vol tegenstrijdigheden. Soms worden 'of-of' keuzes gepredikt, vooral in de vorm van 'stellingenoorlogen'⁴ gericht op het 'eigen gelijk'. Zelden of nooit vanuit de bereidheid tot analyse, debat, (zelf)reflectie, bereidheid de eigen loopgraven te verlaten: noodzakelijk voor gefundeerde, gezamenlijke en gedragen keuzes.

Wel bespeuren we in de loop der jaren, mede ingegeven door de veranderende verhoudingen in de samenleving en daarbinnen van de eigen positie, regelmatig sterke accentverschuivingen binnen genoemde spanningsvelden. Het wanneer, waarom, hoe, alsmede de resultaten daarvan *kan* evenzoveel 'leermomenten' opleveren voor de huidige en toekomstige vakbondsstrategie.

Onderzoek naar best practices, effectieve methodieken e.d. is nuttig en nodig, maar pas zinvol indien onderzocht in nauwe verbinding met de hierboven genoemde spanningsvelden en de analyse daarvan. Zij bepalen de 'Umwelt' van de goede praktijken, en zijn daarmee essentieel voor "bruikbaarheidsbeoordeling" en leerpunten.

In het artikel '*Markt, samenleving, klasse: de archetypes van Hyman*' is gepoogd de spanningsvelden van de Nederlandse vakbeweging in een model te vatten.

Terug naar de bundel 'Positie en strategie van de Vakbeweging' zelf. Enkele afzonderlijke artikelen zijn uitermate rommelig in elkaar gestoken. Dat geldt helaas ook voor wat je zou kunnen omschrijven als twee 'kernartikelen': *artikel 3 - De vakbeweging tijdens de stille revolutie* en *artikel 7 - De vakbeweging in de driehoek markt, samenleving en klasse*.

Voor eerstgenoemd artikel geldt:

- een inadequaat vervolg op de analyse van Oudenampsen, met als kern: 'we zaten niet stil'
- een zeer omstreden voorbeeld van 'succes' en 'winnende strategie': het akkoord van Wassenaar en de werkgelegenheidseffecten daarvan.
- dilemma's die geen dilemma's zijn (Angelsaksisch of Rijnlands model).
- een zeer grofmazige en soms ook dubieuze schets van de geschiedenis in de paragrafen 'omslagpunt' en 'brede of smalle vakbeweging'
- een onduidelijke schets van de dilemma's Angelsaksisch/Rijnlands en breed/smal laat staan bruikbare handgrepen voor analyse en debat hierover.
- overall worden in elke paragraaf vele aspecten aangestipt, maar ook niet meer dan dat, uitmondend in uiterst voorzichtige, weinig 'grijpbare' vragen en afwegingen

Voor laatstgenoemd artikel geldt:

- 'start' (inleiding) en 'finish' (conclusies) geven een centrale plaats aan 'the eternal triangle' van Richard Hyman. Met als toelichting: '*de drie archetypen van vakbonden die Hyman schetst in zijn boek, zijn mooie handvatten om de discussies en dilemma's waar de Nederlandse vakbeweging mee worstelt, te begrijpen*⁵'. Toch wordt in het artikel zelf nogal beperkt aan het model gerefereerd, en dat in vrij statische termen: 'de waarde van het lidmaatschap' wordt gerelateerd aan het archetype 'markt'. Het archetype 'klasse' wordt gereduceerd tot 'syndicalisme', een term die in Nederland nauw verbonden is met wat ooit de voornaamste tegenhanger van de 'moderne vakbeweging'⁶ was: het NAS⁷.

⁴ Zoals wellicht ook elders duidelijk wordt: vaak gaat het om in het spanningsveld en in de verhouding tussen twee 'polen' het zwaartepunt juist te leggen, en soms ook aan te passen.

⁵ blz. 62

⁶ de 'moderne vakbeweging' werd in begin 20e eeuw vooral belichaamd door het NVV, een directe voorloper van de FNV

⁷ Nationaal Arbeids Secretariaat - meer informatie op <https://www.vakbondshistorie.nl/dossiers/het-nationaal-arbeids-secretariaat-nas-2/>

De FNV zelf wordt "binnen dit model geplaatst als een vakbond die het meest neigt naar oriëntering op de samenleving."⁸

- in de conclusie worden in een 15-tal regels de vakbonden in Engeland, resp. Nederland/Duitsland, resp. Zuid-Europa stevig geëtiketteerd rond de drie archetypes. Respectievelijk als 'marktgericht', 'maatschappijgericht' en 'klassegericht'. In opvallend contrast met de genuanceerde en historisch gefundeerde analyse die Hyman zelf geeft.
- het artikel vangt aan met de zin "Om het heden te begrijpen, moeten we het verleden kennen", wordt vaak gezegd.⁹ In het artikel zelf vinden we vele gedachten en gedachtesprongen, maar zonder die aansluiting op het verleden. Dat verleden komt, zoals gesignaleerd, wél, zij het beknopt en oppervlakkig, aan de orde in het derde artikel van de bundel¹⁰.

Teleurstellend, ook (zeker) in vergelijking met hetgeen in november 2016, tijdens de rondetafelconferentie 'Toekomst van werk en inkomen in een globaliserende economie en de rol van de vakbeweging en de wetenschap', aanzienlijk gerichter, in de steigers is gezet.

10. Het kan anders, beter...

Concluderend blijft het centrale thema van de bundel, positie en strategie van de vakbeweging, ook bij Boumans en Eshuis te sterk in nevelen gehuld, nemen deze auteurs zelden een duidelijk standpunt in, en zijn analyses en beweringen nogal eens onvoldoende onderbouwd.

Daarbij komt, zie het voorgaande hoofdstuk, een wat onevenwichtige en ook ongerichte opbouw van de bundel als geheel, tot uiting komend in een arbitrair overkomende keuze van thema's, een niet altijd duidelijke relatie tussen afzonderlijke artikelen en het kernthema, en 'de verkeerde teksten op de verkeerde plaats'.

En hoewel Boumans, spreekt van een 'geanimeerde discussie de laatste jaren'¹¹, lijkt die discussie, voor zover al gevoerd, tot bedroevend weinig verdieping, laat staan stappen richting een gedeelde analyse en visie te hebben geleid. Typerend voor deze stilstand is het ruim anderhalf jaar oude artikel van Berghuis: ongewijzigd geplaatst in de bundel. Zonder verder commentaar, en klaarblijkelijk ook zonder 'voortschrijdend inzicht'.

Typerend is ook de versnippering die de bundel, net als de wetenschapsconferentie van november 2016, uitstraalt. Een lichtpuntje biedt Wim Eshuis. Hij pleit in "Onderzoek naar vakbondsstrategieën: wat kun je daarvan leren?" voor onderzoek als een *gezamenlijke activiteit* van onderzoekers en 'vakbondsmensen' uit de praktijk¹².

Een goede 'denkrichting'. Alleen is 'samenwerking' niet genoeg. In de FNV zelf lijkt men te zeer gewend geraakt aan de al sinds de jaren '80 (of eerder) bestaande waarschuwingssignalen over dalend ledental, vergrijzing, 'doorgeschoten' poldercultuur. Dat heeft niet geleid tot een degelijke analyse en tot probleemoplossend beleid, maar eerder tot oude reflexen: wegstijgen en wegpraten, machts- en positiegevechten, de illusie dat problemen oplosbaar zijn via wijzigingen in de organisatiestructuur, zoals de facto na het akkoord van Dalfsen met 'de nieuwe vakbeweging' is gebeurd.

Op dit moment en onder de huidige omstandigheden heeft Oudenampsen *ongelijk*, als hij aan het

⁸ blz.55

⁹ idem

¹⁰ De vakbeweging tijdens de 'stille revolutie', blz. 24 e.v.

¹¹ blz. 59

¹² blz. 100

eind van zijn artikel¹³ de vakbond typeert als een van de weinige organisaties die in staat is om alternatieven voor het neoliberale denken en doen uit te werken.

'In staat zijn tot' vraagt namelijk in eerste instantie 'bereid zijn tot'. Juist dat lijkt tot nu toe bij 'velen'¹⁴ niet het geval.

Als dat niet fundamenteel verandert, zullen óók de perspectiefrijke vakbondsactiviteiten in sectoren als vervoer en metaal, op Schiphol of die van Young&United op termijn schipbreuk lijden.

De bundel 'Positie en Strategie van de vakbeweging' had, anderhalf jaar na de Rondetafelconferentie, meer gedegen analysewerk, aanbevelingen en conclusies kunnen - en vooral: moeten bevatten.



Door hierin tekort te schieten, lijken ook de auteurs het urgentiegevoel te missen dat de vakbeweging nodig heeft om überhaupt te kunnen overleven.

Misschien kan een kritische, meer doorwrochte en daadkrachtige aanpak vanuit de wetenschap uiteindelijk helpen deze onmacht, dit onvermogen en deze onwil in de toekomst te doorbreken.

Want, om het met een oude FNV-slogan te zeggen: het kan anders, beter.

Maar de tijd dringt, en de klok tikt voort...

¹³ Blz. 16

¹⁴ Waar die onwil zijn basis heeft is niet duidelijk: Dagelijks Bestuur? Beleidsadviseurs? Communicatie-afdeling? Anderen?